

N:o 148.

Af Herr F. T. Borg: Om skrifvelse till Kongl. Maj:t angående åtskilliga förändringar i undervisningsväsendet.

Behovvet af en förändring eller ombildning af vårt undervisningsväsende blir för hvarje dag alltmera känbart. Folkskolan ger för litet bildning, de allmänna läroverken alltför oändamålsenlig, dyr och monopoliserad, hvarjemte nationens flertal, de mindre bemedlade, till en stor del får betala undervisningen för de mera bemedlades barn. Vi måste bryta med detta system och söka ställa framför allt vår högre undervisning på en bättre grund, om den skall i någon mån motsvara nationens utomordentliga uppoffringar för de s. k. allmänna läroverken och pedagogierna.

Redan vid första riksdagen under det nya statsskicket (1867) påpekade en af vårt lands utmärktaste, äfven af Regeringen uppmärksammas folkskollärare, Herr *Sven Rosenberg* i Andra Kammaren, en »*alltför stor brist på plan i skollagstiftningen* och i följd deraf en *alltför stor misshushållning med de krafter och tillgångar*, som offras på skolväsendets befrämjande»: »det är», yttrade han bland annat, »en misshushållning med penningar att med 1,200 rdr i en högre folkskola och ända till 2,500 rdr i en elementarskola betala en undervisning, som med undantag af några blad tysk grammatik kan lika väl inhemtas i folkskolan för en kostnad af endast 600 rdr årligen; det är en misshushållning med barnens dyrbara lärotid att nödga dem dels i högre folkskolan läsa till en stor del samma ämnen och samma böcker som de förut läst i folkskolan, dels att spilla 2 eller flera år i elementarskolan med repeterande af samma ämnen, som de måhända kunde lika bra då de lemnade sockenskolan, som då de lemnade elementarskolans andra klass.»

»Det är slutligen en misshushållning med föräldraomsorger och uppfostringskostnader, att endast för ett litet pensum i tyska språket nödga föräldrar och

målsmän att med stora kostnader hålla sina barn i åratals borta i en aflägsen stad utan nödig tillsyn eller vård, för inhemtande af kunskaper, som till största delen stodo till buds måhända vid hemmets dörr.»

»Vi slösa med penningar och lärarekrafter, betala dyrt det vi kunde erhålla för billigare pris och uttrötta lärare med göromål, som ligga långt borta från deras verksamhetssfär, allt detta som en naturlig och oundviklig följd af brist på plan i vår skollagstiftning.»

Herr Rosenberg sammanfattar de grundsatser, dem han anser böra genomtränga folkskollagstiftningen, sålunda:

»Alla undervisningsanstalter för allmänna folkbildningens befrämjande böra anses som särskilda afdelningar af den allmänna folkskolan;

hvarje afdelning bör vara skyldig att uträtta allt hvad den kan uträtta; hvad som kan läras i en lägre och mindre kostsam afdelning bör icke tillhöra lärokursen i en högre och mera kostsam; och följaktligen, att den som söker inträde vare sig i folkskola, högre folkskola eller elementarskola, bör ådagalägga, att han innehar det kunskapsmått, som kan inhemtas i närmast underliggande afdelning af den allmänna folkskolan, alldeles som nu tillgår vid intagning och flyttning inom elementarskolans olika klasser.»

Frågan gälde denna gång indragning af *tvänne* klasser i elementarskolan.

Låt oss nu höra ett par röster från sistnämnde skola.

Vid förrberörda riksdag föreslog representanten i Andra Kammaren, den om vårt skolväsende högt förtjente f. d. Rektorn *P. A. Siljeström* inrättandet af en »*för alla klasser gemensam bottenskola*», hvilken han ansåg skola åstadkomma, att *staten icke borde behöfva underhålla några särskilda läroverk till meddelande af undervisning i sådana stycken, som kunde inhemtas i kommunernas läroanstalter*. Ser man närmare på saken, torde det befinnas att ej mindre en skyldig rättvisa mot det stora flertalet af nationen än en sund åsigt af sjelfva uppfostringen talar för ett sådant ordnande af det offentliga undervisningsväsendet.»

»Hvad jag ville föreslå vore, att elementarläroverken så ordnades, att lärjungens undervisning till omkring 14:de åldersåret — i medeltal räknadt — icke omfattade andra läroämnen än sådana, som böra förekomma i folkskolan, d. v. s. icke annat än svenska ämnen.

Sedan efter hand undervisningen i folkskolorna mer och mer höjt sig, skulle, till betydlig besparing för statsverket, öfriga större förluster att förtiga, de ifrågavarande lägre klasserna kunna indragas och hela denna del af undervisningen öfverlemnas åt kommunernas skolor.»

Vidare föreslår herr *Siljeström*, att folkskolans angelägenheter och skolråds tillsättning öfverlemnas åt kommunalstämma, som utser skolråd, att lands-

tingen välja skolkomitéeer att öfvertaga domkapitlens myndighet öfver folkskolan, men att Kongl. Maj:t för hvarje seminarium tillsätter en lämplig styrelse.

Från en annan af elementarskolans lärdeste och mest kompetente bedömare hafva följande yttranden utgått:

»Det är vår oförgripliga mening, att om undervisningen i våra skolor icke varit monopoliserad af staten, den icke skulle befinna sig på den punkt, der den nu befinner sig. Skolorna hade fogat sig efter tidens kraf, såsom vederborde, »latinnet hade fått maka åt sig»; ty det begicks en stor orättvisa mot den skara ungdom, som endast tillbringar några år i skolans lägre klasser.»

Vidare:

»Det vare fjerran från oss, att vilja i aflägsnaste mån förringa vigten och värdet af främmande språks studium. Men vi förneka på det bestämdaste att det har något att skaffa med »medborgerlig bildning». Att det har ett bildande inflytande på individen, att han känner några främmande glosor, äro vi ur stånd att fatta; de göra icke ett jota till medborgerlig bildning.»

»Och likväl låter staten i alla sina skolor den ungdom som endast söker »medborgerlig bildning» använda från fjerdedelen till nära hälften af sin tid på förvärfvandet af fragmentariska språkkunskaper, hvilkas inhemtande icke medför något som helst gagn, men väl anstiftar stor skada genom att under statens egid sprida falska föreställningar om bildning» *).

Så låter det från elementarskolan. Men vi gå än högre upp på undervisningsområdet och förnimma der, att det »endast är ett uttryck af den i det allra närmaste enhälliga åsigten hos såväl lärare som lärjungar vid Upsala universitet, då den filosofiska fakultetens nuvarande prodecanus, professor *Thalén*, nyligen i konsistorium yttrade:

»Det är, såsom examensprotokollen inom fakulteten på det mest ojäfaktiga sätt kunna intyga, på det fullständigaste sätt ådagalagdt, att de nuvarande examensfordringarne, med de många, och, såsom mig syncs, alldeles obehöfliga tvångsämnen nära nog fullständigt tillintetgöra hvarje vetenskapligt studium i de flesta af de till filosofiska fakulteten hörande läroämnen. Orden igentinnas å första sidan af professor *H. H. Hildebrandssons* i maj månad 1879 utgifna broschyr: »Filosofie Kandidat-Examen För och Nu».

Skulle nu ock dessa röster från folkskolan, allmänna läroverken och universitetet lemnas utan afseende, torde det vara svårare att undkomma de behjertansvärda framställningar i samma riktning, hvilka tid efter annan framträngt inom till och med Riksdagens Första Kammare, ja, från tvenne f. d. ecklesiastikministrar.

*) *Scenska statens undervisningsmonopol. Ett rop om andlig näringsfrihet.* Jönköping 1875, sid. 14 och 16.

Under 1879 års riksdag yttrade Herr Wennerberg (se del. 3 af Första Kammarens protokoll, N:o 37):

»Den klagan som ännu med skäl förspörjes i afseende på våra pedagogiska institutioner, den tror jag numera vara af den beskaffenhet att endast kunna afhjelpas genom en reorganisation af undervisningen och examensväsendet vid universiteten», och Herr Henning Hamilton, universitetskansleren: »Man skall knappast kunna rådfråga en universitetslärare härom, utan att han förklarar, att ynglingarne komma till universitetet så gamla, att dels de så väl vant sig att läsa lexor, att de ej kunna, åtminstone inom kortare tid arbeta på egen hand, utan måste njuta fortfarande handledning vid universitetet, dels ock lärarne icke hafva mod och hjerta att hålla dem kvar vid universitetet så länge som skulle fordras för att tillfredsställa billiga anspråk, utan sätta ned sina fordringar af undseende för dessa ynglingar, som använt hela sin ungdom och ett litet stycke deröfver till att läsa lexor».

Slutligen har den förlägenhet i fråga om skollokaler och ökade löneanslag, som röjes i senaste statsverksproposition (se bil. n:r 7, sid. 25 och 26) samt Herr Axells anförande vid remissen deraf, manat att söka göra vårt skolväsende till föremål för en såvidt möjligt är grundlig undersökning från Riksdagens sida, i hopp om att en dylik undersökning slutligen skall hafva till följd en tidsenlig ombildning af undervisningsväsendet, hvaraf nationens framtid till en så väsentlig del beror.

Då folkskolan, oaktadt sina brister, dock hvilat på en sund, nationel grund samt under kommunens hägn och genom statens kontroll och medverkan eger de väsentliga betingelserna för en kraftig och ändamålsenlig utveckling, äro utsigterna för de allmänna läroverken så mycket mörkare. Dessa läroverk äro nemligen till en betydlig del byggda på en annan grund än den *nationella*, nemligen dels på *döda*, dels på *levande utländska språk*. Härigenom har den bildning, som i dessa läroverk meddelas, i allmänhet blifvit föga motsvarande nationens behof, enär den bland annat fostrat en mängd lärjungar, som hafva den föreställningen, att den bildning, som icke erhållits vid de allmänna läroverken, ej är bildning; och att endast den delen af nationen, som smakat nämnda läroverks honungskaka, förtjenar att kallas bildad, oaktadt just bildningen der, såsom varaude till en stor del formel och bednisk, mången gång framstår såsom till sin beskaffenhet underhaltigare än folkskolans, hvilken åtminstone är kristlig och nationel samt, som det vill synas, mera bildande för hjertat, karakteren och sederna. Kanske skall detta omdöme förefalla mången orättvist, men jag vill blott påpeka, att det är mot mängden af de i de allmänna läroverken uppdagne det i folkskolan bildade flertalet af landets befolkning dagligen och stundligen måste föra den hårdaste kamp, hvarunder *flertalets* falska föreställningar och öfverdrifna anspråk gentemot *flertalet* ohöljdt framträda, hvilket är så mycket mera beklagansvärdt som i denna splittring ligger till ej obetydlig del grunden till nationens svaghet i dess utvecklings- och lag-

stiftningsarbete. De glädjande undantagen från detta allmänna förhållande förändra föga detsamma. Här torde böra anmärkas, att anklagelsen drabbar hvarken lärare eller lärjungar, utan det förvända systemet, mot hvilket allena man har att vända sig. Men låtom oss taga den högre skolan i närmare skärskådande.

Man finner henne då omöjlig redan i hennes egenskap af kyrkans tjänstegvinna. Hon styres af kyrkan, som hon likväl längesedan vuxit öfver hufvudet i verldslig vishet; hon skall rekrytera kyrkan genom att förse henne med en del herdar, en förmåga, som hon i sjelfva verket ej eger, enär hennes verksamhet ligger på ett helt annat område än kyrkans, i följd hvaraf hon förrycker sin egen bestämmelse och icke hjälper kyrkan att uppfylla sin, snarare tvärtom. I den mån skolan lyckas uppfostra ett dogmatiskt förstenadt slägte uppmuntras hon med feta pastorat. Det är som redskap i kyrkans hand den högre skolan hos oss, liksom hos andra folk, är farlig både för kyrkan sjelf och för nationen; skadligast är dock denna ställning för skolans eget väl, då hon på en gång skall lyda en för hennes behof numera umbärlig prestmyndighet och verka för dess syften och derjente ej kan undandraga sig det allt starkare krafvet från det borgerliga samhället, för hvars skull hon dock närmast är till.

Och huru skall en dylik amfibieartad anstalt verka på sina alumner, lärjungarne? Framför allt söka i dem ingjuta ett föräldratt (och ofattligt) dogmsystem, för hvilket ändamål lagen stadgar bland annat att lärjungarne skola infinna sig i kyrkan hvarje söndag, så äfven lärarne, som det vill synas, »utan åtskilnad mellan bekännare af den »rena evangeliska läran» och judar, katoliker, baptister, etc., som nu få blifva lärare».

Äro nu allmänna läroverken genom sitt förhållande till kyrkan i hög mån afsedda att framkalla premierade prester, och, genom stadgandet om obligatorisk kyrkogång, att skapa pålitliga anhängare af den »rena evangeliska läran», hafva de redan härigenom kommit ett stycke på sidan om sin bestämmelse. Än mer: genom det lagiska stadgandet om kyrkobesök förvandla de under de 9 år de hafva att bilda lärjungen denne till en kyrkoträ, hvars första göra, sedan han blifvit befriad ur skolans band, är, att lösgöra sig äfven ur kyrkans, som det långvariga tvånget kommit honom att grundligt afsky; men det har gjort värre: det har ej sällan dödat hans religiösa känsla och hans sedliga medvetande samt derigenom gjort honom till ett lätt rof för synd och last. Af de lärjungar, som genomgått allmänna läroverk, torde kyrkan få behålla en högst ringa procent; det öfvervägande flertalet har för alltid drifvits ur kyrkans sköte, en förlust (för ungdomen) som, i betraktande af kyrkans dogmatiska formalism o. s. v. i allmänhet ej skulle vara synnerligen att beklaga, men hvilken blir oberäknelig och oersättlig, då med detsamma tros- och sedelifvet gemenligen blir tillspillogifvet åt otron, likgiltigheten och materialismen, hvilka makter snart vid universitetet och andra

läroanstalter stå färdiga att fullborda det förstöringsarbete, som skolan och kyrkan gemensamt begynt, naturligtvis tvärtemot hvad de åsyftat.

Denna betänkliga sida af de allmänna läroverken blir än betänkligare genom svårigheten, ja, omöjligheten att öfvervaka lärjungarnes lefverne. Sammanförde till städerna, i 96 allmänna läroverk och pedagogier, af hvilka åtskilliga räkna nära 600 lärjungar, äro flertalet af dessa lemnade så godt som åt sig sjelfva under de farliga åren af passionernas uppvaknande, frestelsernas påstormning, karakterens och sedernas bildande för lifvet utan att läroverket med sina timlärare kan i någon väsentlig mån derpå inverka. Och hur mången dukar ej under i denna strid, der en i allmänhet formalistisk, andelös kristendom är en alltför svag motvigt mot fala nöjens och syndens lockande gestalter, der ej en djup religiositet, ej upphöjda exempel i hemmet, ej föräldraallvaret och mildheten kunna motväga lastens lockelser (jag åsyftar här det ofantligt öfvervägande antal lärjungar, som ej hafva sitt hem, der läroverket är förlagdt). Under sådana förhållanden går den unge ej sällan ut som vrak på lifvets stora, stormiga sjö, och det är familjen och samhället, som sedan få dragas med det förolyckade skrofvat, så godt de förmå.

Men den *moraliska* sidan af lärjungens lif berör äfven den *fysiska*, som i viss mån bestämmes af den förra. En förderfvad själ förderfvar snart kroppen, som dessutom genom öfveranstängning och ensidig sysselsättning förlorar kraft och spänstighet. Visserligen har man sökt afhjelpa denna brist genom gymnastik och exercis, hvars gagneliga egenskaper ej kunna högt nog uppskattas, men gentemot försummadt kroppsligt arbete, stora kurser och ett oerhördt mångläseri blifva nämnde öfningar endast svaga palliativer. De mest nedslående underrättelser om helsotillståndet vid våra allmänna läroverk ingå esomoftast. Senast höra vi att vid Oskarshamus allmänna läroverk 60 elever af 80 lida af bleksot, och från Örebro, att 73 lärjungar af 489 eller nära 15 % i följd af sjukdom och annan orsak äro befriade från gymnastik. Ett stort antal af allmänna läroverkens lärjungar blir till helsan förderfvadt och träder ut i lifvet mer och mindre odugligt för dess hårda kamp, »unga gubbar» redan vid inträdet på den akademiska vädjobanan. Hvad skall man då vänta af dem för framtiden, för fosterlandet, för de idéer, som bära elda hvarje människa i lifvets strid?

Liksom i moraliskt och fysiskt är den högre skolan äfven i *intellektuellt* hänseende otillfredsställande och motverkande sitt ändamål. Orsaken härtill är förnämligast dels den bristfulla undervisningsplanen, dels ock mångläseriet samt den ringa valfrihet, som förefinnes i fråga om läroämnen. Detta gäller såväl den reala som den klassiska linien. På den sistnämnde har en alltför betydande plats inrymmts åt latinets, som är ett »dött» språk och som därför saknar alla de för en lefvande språkorganism erforderliga egenskaper. På spillrorna af en förgången bildning söker man uppföra en ny byggnad, icke besinnande, att till och med de

vackraste ruiner icke äro lämpliga att bygga på, samt att man åtminstone numera glömt konsten att uppföra dylika byggnader. Grekiska och romerska marmorblock äro tvifvelsutan finare och ståtligare än nordens byggnadsmateriel, men hvad skulle man säga, om man finge se ett eller annat dylikt block, en eller annan jonisk eller korintisk pelare här och der inpassad i våra moderna byggnader? Men gör man sig ej skyldig till en dylik förvänd inpassning, då man kastar latinets in som läroämne redan i 4:de klassen. Utginge man dock från vår folkstams äldsta kända språkform, sanskrit och genom den jemförande språkforskningen komme till grekiska, latin och sedan till de moderna språken och modersmålet, funnes der åtminstone »metod i galenskapen», ehuru skolan naturligtvis ej hinner eller är afsedd att vara grundläggare af professionen i språk; men att, som nu sker, tidigt gripa sig an med ett språk, som sjelf är en mellanlänk i språkredjan samt i formrikhet och skönhet står efter grekiskan och flere moderna språk, är och blir ett ofantligt misstag, som hämnar sig icke minst genom den långa tid det tager från andra ämnen utan att gifva lärjungarne ens en tillstymmelse till öfversigt af det romerska lifvet och den romerska kulturen, ja, utan att ens hafva, i allmänhet taget, grundlagt någon i minnet qvarsittande formbildning, således utan att hafva fyllt det lägsta ändamålet, det grammatikaliska. Latinstudiet, i synnerhet skrifningen af latin, nedtrycker mer än annat lärjungen och är hufvudkällan till öfveranstängningen på den klassiska linien. Från och med 4:de till och med 7:de klassen består man latinets 8 timmar i veckan utom temaskrifningen hemma. Redan för mer än 20 år sedan erkände dock en professor i latin (J. G. Ek i Lund i skriftvexling med dr Ach. Kahl), att *latinskrifning* i våra dagar ej är behöflig; detta språk har längesedan upphört äfven att vara sammanbindningslänken mellan olika nationers vetenskapsmän.

Sådana erkännanden lemnas dock opåaktade, och än i dag slukar latinets i de allmänna läroverken alltjemt utomordentliga mennisko- och penningeoffer, ofantliga qvantiteter af lärdomskraft och lärdomsnit, som nationen får släppa till för sin antiqvitetsvurm. Skall latin bibehållas som ett läroämne vid allmänna läroverken, måste det förvisas till de tvenne högsta klasserna, men utan skrifning, emedan sålunda ett större antal lärjungar, som ej på minsta sätt äro i behof af detta språk, skulle räddas undan detsamma. Bäst vore måhända dock, att undervisningen i de »döda språken» förlades till universitetet, hvarigenom skolan skulle befrias från dess mest tidsödande och skadliga ämne, ungdomen från en farlig fiende, ehuru med valfrihet och under de öfriga förutsättningar, som längre fram skola meddelas, ifrågavarande undervisning skulle kunna lemnas äfven i skolan.

Lika oändamålsenligt som studiet af *latinets* eger rum på klassiska linien, lika förvändt bedrifves undervisningen i *moderna utländska språk* på de reala, enär äfven de äro obligatoriska, ej tillstädja valfrihet. Lärjungen tvingas att läsa *tre* språk (i 5:te och 6:te klasserna), äfven om han ej behöfver lära sig mer än *ett* eller

två och oaktadt hans förmåga sällan sträcker sig så långt att han kan lära sig detta ena eller dessa två *väl*. Också här borde valfrihet lemnas, ty äflandet att i alla realister inplugga trenne språk är i allmänhet förspild möda.

Genom valfrihet vid språkundervisningen vore det största hindret för grundlighet undanröjdt, nemligen det opropotionerligt stora antalet undervisningsämnen, men i första rummet massan af språk, mellan hvilka ynglingen måste dela sin uppmärksamhet.

»Staten har för länge sedan infört arbetsfördelningsprincipen bland lärarne, men han vill icke deran med lärjungarne; ända tills afgångens dag varit, måste de utan pardon syssla med lika många ämnen som fordom funnos i filosofiska graden». (Se Svenska Statens undervisningsmonopol, sid. 21).

Med samme författare eger man rättighet betvifla giltigheten af skollagens påstående att kunskap i icke mindre än *tre* främmande språk är nödvändig för »medborgerlig bildning». Han fortsätter sin stränga, men rättvisa kritik af språkstudierna i våra allmänna läroverk sålunda:

»Staten har visserligen jagat latinnet ur de lägre klasserna för att i dess ställe införa lefvande språk, och när detta gjordes, var det utan tvifvel på grund af verkligt förhandenvarande kraf. Men hvar förefinnas dessa? Hos sjöstädernas köpmän, skulle vi tro, nästan uteslutande, ty för andra synes behofvet icke böra vara synnerligen stort. De få militärer, som skickas utrikes, kunde väl inhemta nödiga språkkunskaper utan att hela rikets skolungdom nödgades göra sällskap; telegrafister och posttjenstemän kunna väl ej heller hafva större anspråk. Eller skall hela vår ungdom förberedas till resor i »das grosse Vaterland»? Eller är det för att kunna konversera med de schackerjudar och profryttare, som öfversvämma landet? Oss synes, att när dessa komma hit för att tillnarra sig »der dummen Schweden» pengar för dåliga varor, de gerna kunna göra sig besvär lära landets språk».

«Vi bestrida alldeles icke att det finnes ett behof af undervisning i lefvande språk; hvad vi bestrida är rigtigheten att göra dem till hufvudämnen i de lägre klasserna i alla rikets skolor och derigenom inbilla folk utan insigter, att dessa språk i ett och allt hafva samma betydelse som fordom latinnet, hvilket fått maka åt sig för att bereda dem plats. Detta är icke och kan aldrig blifva händelsen. Förr hette det: utan latin, intet vetande. Är detta fallet numera? Hafva vi på vårt modersmål ingen vetenskaplig litteratur, inga skalder? Är det omöjligt, att i våra dagar förvärfva bildning, vi säga icke »medborgerlig», utan verklig bildning — med tillhjälp uteslutande af hvad fosterland och modersmål hafva att erbjuda? I så fall äro vi betydligt sämre lottade än grekerna och ett par andra bland forntidens folk».

Vidare yttras: «att lika litet som vi tro på någon specifik pedagogisk kraft hos latinnet, lika litet tro vi på någon sådan hos något annat ämne; vi tro, att

en uppfostran, i hvilken icke ingår något annat språk än modersmålet och hvars element hufvudsakligen eller uteslutande utgöras af de moderna vetenskaperna och modersmålets litteratur, kan blifva alldeles utmärkt, vi tro likaså att förträffliga resultat kunna vinnas genom sysselsättning med de gamla greker och romare, och att de moderna folkens litteraturer för bildningen ega ett värde som föga eller intet står efter de förras. Det torde i första rummet komma an på anlag och i andra på handledning; sedan är hufvudsaken att grundligt och allvarligt sysselsätta sig med sitt ämne“.

“Hvad sjelfva språkens betydelse för undervisningen beträffar, så bestrida vi alldeles att det ena är värdefullare än det andra, och hålla före, att, om icke särskilda omständigheter göra bekantskap med främmande språk önskvärd, modersmålet för pedagogiska behof erbjuder allt hvad något annat språk erbjuder.“

Hvad är emellertid hela vinsten af språkundervisningen, den klassiska och den utländsk-moderna m. m.? Författaren besvarar frågan på följande sätt:

“På det språkliga området äro de vunna resultaten ofantligt långt ifrån tillfredsställande; de korta öfversättningsuppgifterna både i latin och lefvande språk äro oftare fulla af grofva “bockar“ än felfria; bekantskapen med den klassiska litteraturens alster är redan betydligt minskad och är på väg att ytterligare inskränkas; ytterst få förvärfva förmåga att läsa en lätt tysk, fransk eller engelsk bok så, att de verkligen uppfatta innehållet. Att insigten i historia icke går stort längre än till årtal och namn, hafva vi goda skäl att antaga; och att uppsatserna på modersmålet äro bättre än skrifprofven i främmande språk, skulle vi blifva öfverraskade att höra“.

Genom arbetets fördelning, genom att afskaffa den tidsödande och förslöande katekesutanläsningen i folkskolan samt införa valfrihet i språkundervisningen i den högre skolan hade man lagt en förnuftigare grund för skolväsendet, räddat ungdomen undan andlig och lekamlig öfveranstängning, gifvit den tid att egna åt helsans vård, åt den fysiska utvecklingen och kroppsarbete, hvartill ock förkortningen af ferierna skulle bidraga, enär derigenom arbetet blefve mera fördeladt, såsom fallet är i Norge, Danmark och Tyskland, samt sålunda mindre ansträngande än för närvarande, då undervisningen är koncentrerad på 36 veckor eller rättare på knappt 200 dagar. Härigenom vunnas ock tid att inhemta det väsentliga i helsolära, affärlära, lagkunskap och statskunskap, allt ämnen dem man något hvarstades inser vara oundgängligt nödvändiga att känna. Detta allt borde då kunna medhinnas i de fem klasser (nuvarande folkskolan förenad med allmänna läroverkens 5 lägre klasser), hvari allmän bildning borde kunna vinnas till omkring 15:de året, hvarefter lärjungarne borde vara mogna att öfvergå till de allmänna läroverken, till tillämpningsskolor för åkerbruk, industri, handel, sjöfart, militärväsende o. s. v.

För undervisning i *innanläsning* af utländska moderna språk torde ingenting behöfva göras af staten, då denna undervisning numera lätt och i allmänhet bättre erhålles på enskild väg.

Först genom en efter ofvannämnda grunder ordnad undervisning skall verklig nationel *enhet* eller åtminstone *enighet* kunna åvägabringas. Bygges, som hittills, bildningen på redan i botten olikartade skolor, skiljas folkklasserna genom skolor, som stämplas olika för "bättre" och "sämre" folk, skall nationen förblifva splittrad och svag, flertalet missbelätet, helst om mångdubbelt större uppoffringar göras för det ena slaget af skolor än för det andra; då deremot en gemensam, likartad bildningsgrund är egnad att väcka, underhålla och stärka känslan och medvetandet af nationel enhet och af det broderskap, som är målet hvartill både kristendom och förnuft hänvisa. Vi skola få ett andligen och lekamligen friskt och starkt slägte, icke, som nu så ofta förefinnes, fostradt till likgiltighet eller auktoritetstro och derigenom sjukt och svagt. Från samma skola utgångue, skola landets invånare genom endrägtigt arbete och inbördes aktning sträfva att höja sig och fosterlandet i välmåga, upplysning, sedlighet, sjelfständighet och frihet.

Man anmärker tilläfvant, att det skulle blifva alltför dyrbart att inrätta femklassiga folkskolor på *landet* och i de städer, der 7-, 5-, 3-, 2- eller 1-klassiga allmänna läroverk icke finnas, men lagstiftningen skulle väl ej heller kunna komma på den tanken, att de högre afdelningarne eller klasserna af den föreslagna folkskolan nödvändigtvis borde finnas i *alla* kommuner. Minimikunskapen för utgång ur folkskolan borde tills vidare blifva oförändrad och endast successive höjas, så att det icke blef en *skyldighet* att genomgå en fullständig (5-klassig) folkskola; men dylika kunde och skulle uppstå i de flesta större kommuner och i mindre genom förening af flera, med hvilka sistnämnde visserligen den olägenhet följde, att föräldrar, som ville bereda sina barn fullständig folkskolebildning, nödgades sända dem till en annan kommun, men dock ej, som nu, för allmänt läroverks skull, till en stad, hvilket är dyrare för föräldrarne och farligare för de unges moralitet. Fullständiga (5-klassiga) folkskolor och de högsta klasserna deri, hvarest *blott sådana* funnes, borde af staten understödjas eller underhållas, liksom nu, samt alla högre folkskolor ingå, jemte pedagogier och de lägre allmänna läroverken, såsom delar af folkskolan. Tills vidare borde ifrågavarande statsläroverks lärare bibehållas vid sina nuvarande löneförmåner, men nye lärare förbinda sig att gå in på en blifvande lönereglering.

Det är visserligen sant att man sålunda ställer folkskolans mål högt; men ett sådant mål kan aldrig blifva för högt för en nation, hvars största styrka och ära bör ligga i dess höga bildning och hvilken redan hunnit derhän att en del kommuner (t. ex. Stockholms m. fl.) ega *fyrklassiga* folkskolor, hvilka ock föreslås i "normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor".

Här torde få tilläggas, att femklassiga folkskolor eller de två högsta klasserna deraf — jag förutsätter härvid att folkskolan i allmänhet tills vidare är treklassig — böra vara förpligtade, på grund af det statsunderstöd de åtnjuta, att mottaga ett visst antal elever äfven från andra kommuner. Granskning och godkännande af en enkel läsordning lärer väl kunna uppdragas uteslutande åt skolkomitéer.

I afseende på lärarebildningen och skolornas styrelse har jag föreställt mig att följande ordning vore lämplig: Den nya femklassiga folkskolan har tvenne kategorier lärare, den ena motsvarande den nuvarande folkskolans, den andra allmänna läroverkens till och med 5:te klassens lärare, dock ej lektorer; statsskolans 2 klasser, nuvarande 6:te och 7:de undervisas af lärare, hvilka aflagt högsta lärareprof i den kunskapsgrupp läroverket eventuellt sysselsätter sig med. Lärare i folkskolans högre klasser aflägga prof som hittills vid seminarium, hvilket för profs afläggande i folkskolans högsta klasser förstärkes med kompetente pedagoger, utsedde t. ex. af högsta skolstyrelsen för några år.

Styrelsen af folkskolan öfverflyttas till kommunalförvaltningen, hvarvid naturligtvis pastors sjelfskrifvenhet som ordförande i skolstyrelsen upphör. Lands-tingen tillsätta skolkomitéer att öfvertaga den befattning med folkundervisningen, som hittills innehafts af domkapitlen, med undantag af uppsigten öfver seminarium, för hvilket Kongl. Maj:t tillsätter (för hvarje särskildt) en lämplig styrelse. Folkskolans lärare böra fortfarande tillsättas af kommunerna, på förslag af skolråden. De allmänna läroverken af staten, blott på ansökan.

Skolans styrelse, såväl folkskolans som de allmänna läroverkens, bör skiljas från kyrkostyrelsen, d. v. s. från domkapitlen och ecklesiastikdepartementet samt utgöra en särskild skolminister, så snart sig göra låter, ty härigenom allena kunna skolans angelägenheter bättre vårdas än som bihang till kyrkodepartementet. Omkostnaderna för en dylik anordning kunna, som det vill synas, icke blifva betydliga, enär ett skoldepartement naturligtvis komme att till en väsentlig del bestå af samma tjenstemän, som inom ecklesiastikdepartementet sköta skolangelägenheterna; framför allt skulle utgifterna härför blifva mycket ringa i förhållande till den nytta för nationens undervisningsväsende, som häraf skulle blifva en nödvändig följd.

Men oakadt alla de fördelar, som sålunda bereddes undervisningsväsendet, skulle dock hufvudändamålet i väsentlig mån förfelas, om ej en af allmänna läroverkens värsta fiender, *statens undervisningsmonopol genom den kostnadsfria undervisningen*, besegrades, enär denna nästan omöjliggör all täflan; och kostnadsfri kan man väl kalla en undervisning, som lemnas för högst 24 kronor om året, medan den kostar principalen sjelf i medeltal omkring 200 kronor årligen för hvarje lärjunge. Men ej nog härmed: genom statsmonopolet, d. v. s. prisbilligheten, hänfaller statens undervisning åt samma fördömelse som drabbar alla monopol, att lemna

sämre och dyrare produkter, oberäknadt allt annat ondt som deraf följer. Författaren af den ofta återopade skriften i ämnet yttrar härom:

“Det är temligen tydligt att under sådana förhållanden all konkurrens är fullkomligt omöjlig. Låt oss taga ett exempel! Vi betala i närvarande stund väl gjorda stöflar med omkring 20 kronor paret. Antag, att staten anlade fabriker för denna nödvändighetsartikel och sedan för 2 kronor sålde stöflar, som kostade honom 20 kronor att tillverka — männe någon skulle befatta sig med att konkurrera, äfven om ingen lag förbjöde konkurrens med statens stöfvelfabrikation? Och vore icke detta ett monopol de facto, äfven om de jure herskade den fullständigaste näringsfrihet? Vidare: staten har “uppslukat all undervisningsverksamhet och omöjliggjort all täflan; den har stadgat pröfningar i oändlighet, i hvilka först och främst fordras att hafva helt eller delvis genomgått dess elementarläroverk; dessa hafva genom de mångartade behof, som skola tillgodoses, på grund af alumnernas skilda syften, genomgått en verklig revolution i sin organism; denna revolutions verkningar hafva varit att å ena sidan skapa ytligt mångläseri, å andra att på ett oberättigadt och godtyckligt sätt fixera bildningskretsen“.

Må man därför, liksom man fördelar det materiella arbetet, äfven fördela det intellektuella, ej fordra af den som ämnar att blifva t. ex. prest, läkare, jurist e. d. omfattande kunskaper i latin, utländska moderna språk o. s. v.; utan må staten låta den nuvarande maturitetsexamen på de olika bildningslinierna ersättas medelst pröfning i *vissa mindre grupper kunskapsämnen*, i hvilken pröfning enhvar, hvarsomhelst han erhållit undervisning, må ega rätt att deltaga, dock framför allt: *full betalning för undervisningen vid de allmänna läroverken!*

Men hur går det då med den mindre bemedlades barn, som hittills genom den kostnadsfria undervisningen kunnat arbeta sig genom den högre skolan, framtränga ända till rikets högsta embeten och ej sällan höjt hela nationens ära genom sina snillegåfvor, talanger och kunskaper? Skulle denna ungdom utestängas från den högre fosterländska täffingsbanan? Tvärtom: mindre bemedlades barn, som, vare sig i folkskolan eller vid enskilda läroanstalter, visat ovanliga anlag och håg för studier, borde ej blott erhålla *friplatser* (ända till 25 % eller mer aflärjungeantalet) utan derjemte särskild uppmuntran genom stipendier, hvartill tillgång erhöles genom den betalning, som för undervisningen i allmänhet lemnades, så att de ej behöfde anlita “kostdagar“ eller förstöra helsan genom öfveranstängning för att undervisa andra. Den största vinsten för nationen låge dock deri, att man sålunda otvifvelaktigt skulle minska den utomordentliga tillströmningen aflärjungar till de allmänna läroverken, som rentaf hotas att öfversvämmas, liksom derigenom redan skapats ett slags intelligent proletariat. Hvilka svåra försakelser, lidanden, mången gång förvillelser och brott hafva icke varit följden af den lockande gratisundervisningen vid de allmänna läroverken, af inrusandet på en bana, som slutligen befunnits ej vara den rätta, af natur och anlag utstakade;

då deremot så många af dessa arma skeppsbrutne sannolikt kunnat på andra vägar, i de materiella yrkenas tjänst, blifvit nyttige och lycklige samhällsmedlemmar.

Än mera betryggande och uppmuntrande för begåfvade vetgirige, men obe-medlade ynglingar vore, att *enskilda läroverk*, som genom upphörandet af statens kostnadsbilliga undervisning skulle uppkomma, också kunde åt en och annan dylik yngling lemna fri undervisning, äfvensom rätta de misstag som möjligen begåtts, i fall statsskolan vägrat mottaga en sådan yugling.

Följden af nya enskilda läroverks uppkomst skulle för öfrigt blifva, vi begagna förut anförda skrifs ord å sid. 29, att dessa, "ohindrade af alla klafbindande reglementen, kunna utveckla sig i all möjlig frihet, på sätt som hvar och en anser enligast med sina pedagogiska åsigter, sin klientel och de lokala förhållanden, under hvilka han arbetar. Föränleda dessa att antaga latinets till begynnelsespråk, så börjar språkundervisningen med detta; vill en målsman att hans son gör början med franskan, så kan hans önskan blifva uppfylld vid en annan skola. I det ena läroverket drifves företrädesvis lefvande språk, i det andra matematik och naturvetenskaper. Det blir nog af att välja på! Är må hända den stereotyperade enformighet, som nu karakteriserar våra statsanstalter, att föredraga för den mångfald som vi då skulle erhålla?

"I våra ögon vore denna senare en utomordentlig vinst".

"Och mångfalden vore icke den enda vinst, som ett sådant förhållande skulle medföra. Vi tro, att det icke skulle dröja synnerligt lång tid, innan ett eller annat enskildt läroverk, med hänsyn till undervisningens godhet, skulle i anseende öfverflygla alla statens elementarläroverk."

"Konkurrensen, dels med dessa senare, dels med enskilda rivaler, kunde nemligen icke annat än på lärarnes bemödanden öfva ett inflytande, som hvarken ministeriella cirkulär eller rektorers morska miner kunna öfva på de vid statens läroverk anstälde. Dessa veta att löneförhöjning väntar dem hvart femte år, *såframt de ej rent af skött sig illa*; lärarne vid det enskilda läroverket veta att, *om de sköta sig väl*, de kunna erhålla lönetillökning hvarje termin. De veta också hvad i motsatt fall väntar dem".

Sedan jag nu sökt visa, hvarthän det nuvarande undervisningssystemet leder samt fördelarne af ett nytt, frågas slutligen: är det rättvist, är det billigt att på hvardera af 14,766 lärjungar i allmänna läroverk och pedagogier offra i medeltal omkring 200 kronor årligen, medan man på hvar och en af 696,000 lärjungar i 9,181 folkskolor uppoffrar omkring 30 kronor om året? Blifva icke sålunda ⁴⁶/₄₇ af folkets barn styfmoderligt behandlade, oafsedt att man ej består dem mer än 1 lärare på hvart *femtio* af lärjungar, medan allmänna läroverken hafva 1 lärare för *aderton* lärjungar? Och är den behandling, som kommer dessa gynnade till del, nyttig för dem och fosterlandet?

Till slut några ord om universitetsbildningen.

Enär universitetet är de allmänna läroverkens ena slutpunkt och den anstalt, som hufvudsakligen bestämmer omfånget och beskaffenheten af undervisningen i dessa skolor, är, som man lätt inser, en reform af den högre lärdomsskolan i betydlig mån betingad af en reform i universitetsväsendet.

Ehuru den akademiska undervisningen bör afse företrädesvis lärjungarnes behof af kunskaper för olika embetsverk o. s. v., hvaråt de ämna egna sig, torde dock pröfningen för inträdet deri böra vara embetsverken sjelfva förbehållen, alldeustund de bäst förmå bedöma den inträdessökandes kompetens.

Examina och grader i den filosofiska fakulteten torde böra anordnas för vissa mindre grupper af vetenskapliga ämnen, en grupp omfattande t. ex. matematiska ämnen, en annan naturhistoriska, en tredje filosofiska, en fjerde filologiska, en femte historiskt-statistiska. På en sådan arbetets fördelning, i öfverensstämmelse med den förutsatta indelningen af de allmänna läroverkens verksamhet, skulle ej blott vetenskaper, utan ock dess idkare hafva stor vinst, de senare ej minst den att komma tidigare ut i praktisk verksamhet och försörja sig sjelfva, sedan de sluppit ifrån en del för dem obehöfliga, men ock tidsödande kunskapsämnen. Framför allt torde latinet böra utgå ur prest-, läkare-, jurist- och kansli-examina, ja, endast bibehållas i examina för lärare i grekiska och latin.

Några nya omkostnader för statsverket lära icke behöfva befaras såsom följd af den nya organisationen: full betalning för undervisningen i statens läroverk bör icke allenast räcka till understöd åt uppkomne femklassiga folkskolor, utan ock till löneförhöjningar åt lärare, der det befinnes skäligt, samt till stipendier åt obemedlade lärjungar, som förtjena uppmuntran. Nya byggnader för den femklassiga folkskolan komme ej att till en början behöfvas, såvidt de lokaler, som för närvarande begagnas af de fullständiga allmänna läroverkens 5 klasser, pedagogier samt 5- och 3-klassiga läroverk och högre folkskolor komme att öfverlätas till bruk åt den nya femklassiga folkskolan.

Det torde slutligen knappt behöfva anmärkas, att motionären ej hyser anspråk på att hafva framlagt förslag till ett i alla delar fullgodt undervisningssystem, — ett sådant torde endast af mera insigtsfulla samverkande krafter kunna uppgöras — men han är lifligt öfvertygad, att, om de här framställda hufvuddragen gillas af Riksdag och Regering, om folkskolans mål sättes så högt som här föreslagits, om den högre skolans undervisning blir fullt betald, om tillräckliga friplatser deri beredas mindre bemedlade lofvande lärjungar, om fullständig valfrihet vid språkundervisningen införes, fosterlandet skall inom några tiotal af år bland alla Europas folk räknas som det främsta i upplysning, och kunskap är ju makt, liksom den är välståndets, sjelfständighetens, frihetens och sedlighetens renaste och sundaste källa.

På grund af hvad jag sålunda haft äran anföra, dristar jag vördsamt förslå, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета och för Riksdagen framlägga:

dels förslag till ombildning af vårt undervisningsväsende i ofvan antydda rigtning;

dels förslag till öfvergångsform i syfte att de *tre* lägsta klasserna af fullständiga allmänna läroverk, samt af *femklassiga jemte treklassiga* allmänna läroverk, äfvensom *pedagogier* och *högre folkskolor* förenas med folkskolan såsom afdelningar af den samma, på samma vilkor som äro föreslagna för den mera omfattande ombildningen af läroverken;

dels och särskildt meddela Riksdagen förslag om höjandet af *terminsafgiften* till de allmänna läroverken och pedagogierna till 25 kronor för till och med 5:e klassen, samt till 50 kronor för de två högsta klasserna i fullständiga läroverk, den förstnämnde afgiften beräknad att fortfara eller något höjas, tilldess först de tre lägsta, sedermera äfven 4:e och 5:e klasserna i de fullständiga allmänna läroverken successive blifvit med folkskolan införlifvade, liksom äfven femklassiga och treklassiga läroverk samt pedagogier.

Om remiss till vederbörligt Utskott anhålles.

Stockholm den 14 Februari 1880.

F. T. Borg.